

ADALIZADE MEZAR TAŞLARINDAKİ MUHACİR SİMGELERİ

Kuşadası Adalizade mezarlığı Osmanlı mezar taşları üzerindeki incelemelerimize devam ediyoruz. Bu haftaki yazı konumuz ise “ **muhacir simgeleri** “ adını verdiğimiz ve bazı Osmanlı mezar taşlarının **etek** diye tabir edilen alt bölümlerinde görülen çeşitli remizler-simge ve şekillerdir.. Bu simgeler hakkında bilgi vermeden önce Kuşadası'nın demografik yapısına ve çeşitli dönemlerde bu ilçeye yapılan göçlere ve iskan durumuna bir göz atmakta fayda vardır. Malumunuz üzere Kuşadası ilçesi göçler almış ve hala almaya da devam etmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun **hasta adam** olarak kabul edildiği ve imparatorluğu parçalamaya karar veren batılı devletlerin **Şark meselesi** diye ortaya attığı politik müdahalelerden sonra 19.yy başlarında çöküş daha da hızlanmış idi. **1821 Mora** isyanından sonra Balkanlardaki Türk-Müslüman nüfus baskılara ve tehditlere maruz kalmış, evlerini ve topraklarını bırakarak göçe zorlanmıştı. Bunun sonucunda çıkan Mora isyanı sonunda bir grup göçmen evlerini ve yurtlarını terk ederek Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardı. **1840** lı tarihlerde bir grup **Mora**'dan gelen Balkan göçmeni Kuşadası ve çevresine iskan edilmişlerdir. **1877-1878** tarihlerinde cereyan eden ve tarihimizde **93 harbi** diye bilinen **Osmanlı-Rus Savaşı**'ndan sonra Kafkas cephesi çöküş ve Rusların eline geçmişti. Rus baskısından bunalan Kafkas göçmenleri Osmanlı tarafından Romanya'nın bazı bölgelerinde önce iskan merkezlerinde toplanmış ve daha sonra belirli bir program dahilinde Anadolu'ya gönderilmişlerdir. Bunlardan bir grupta Kuşadası'na gelip **Davutlar** ve **Yeniköy**'de iskana tabi tutulmuştu. Çerkez çoğunluğunun oluşturduğu bu grubun yerleştirildikleri bölgeler **Davutlar Çerkez** ve **Kulfalı** diye anılmaya başlanmıştı. Kafkasya yöresine benzeyen ilkimi ve bitki örtüsü ile bu bölgeler muhacirler tarafından da uygun görülmüş ve benimsenmişti.

1897 yılında patlak veren **Girit isyanı** ve sonrasında cereyan eden **Osmanlı-Yunan Savaşı**, Türk adalarındaki **Türk-Müslüman** varlığını tehdit etmiş ve Girit daha sonra bir oldu-bitti ile Yunanistan Krallığına ilhak edilmişti. Buradan gelen Müslümanlar bugünkü milli park yakınlarındaki bölgeden başlayarak Söke ve Yoran-Didim'e kadar olan bölgede iskan edilmişlerdi. Buraya yerleşen Girit muhacirlerine **Osmaniye** adıyla 200 hanelik bir köy kurulmaya karar verilmiş, ilk iki yılda 75 tanesi yapılarak hak sahiplerine teslim edilmiş, daha sonraki yıllarda da bu inşaatlara devam edilerek gecikilmesine rağmen büyük çoğunluğu bitirilmişti. Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan anlaşma ile Türk ve Rum nüfus yer değiştirmiş, adına “ **mübadele** “ dediğimiz anlaşma ile gelen “ **mübadiller** “ bu yörelere ve Kuşadası merkezine iskan edilmişlerdi. Kısacası Kuşadası 19. yy başlarından itibaren Balkanlardan ve Ege Türk adalarından tam dört büyük göçe maruz kalmıştı.

Göçler elbette evlerini-barklarını, yerlerini-yurtlarını zorla terk eden insanlarda tarifi imkansız yaralar açmış ve çeşitli dramların yaşanmasına vesile olmuştu. Sadece evler ve barklar geride kalmamış, aynı zamanda mezarlarımız, komşularımız, mutfağımız, geleneklerimiz ve kültürümüz de arkanızda kalmış ve aranızda aşılabilir engeller konmuştur. Zorunlu göçle Kuşadası ve çevresine iskan edilen “ **muhacirler**” çok zorluklarla mücadele ettiler. İskan edildikleri bölgedeki yerli halk ile kaynaşmak ve kabul edilmek hiçte kolay olmadı. “ **Gavur** “ olarak adlandırıldılar ve tecrit edilmeye-dışlanmaya maruz kaldılar. Buda bu göçmenler arasında zamanla hayal kırıklığına dönüştü ve kendi geleneklerini ve kültürlerini koruma adına değişik tedbirler almak zorunda kaldılar. Bir araya geldiklerinde **Rumca** konuştular, kendi özel kahvehanelerinde toplandılar, yörelerindeki lakaplarla anılmayı istediler, kendi mutfaklarına ait yemekleri pişirmeye devam ettiler, düğün, sünnet ve benzeri tüm adetlerini ve törelerini her ortamda yaşatmaya gayret ettiler ve büyük bir çaba harcadılar. Bugün övgüyle bahsettiğimiz bazı balkan kültürel ritüelleri ve özgün mutfak örnekleri o mübarek insanların inatla ve şevkle bin bir türlü zorluklar içinde yaşattıkları kendi kültür öğeleridir. Bir örnekle konuyu biraz daha açalım. Girit Adası'nın **Hanya** şehrinden gelen muhacirler burada kendi kültür öğelerini son derece titizlikle korumuş, özellikle mutfaklarını canlı tutmuş ve Kuşadası sosyal hayatına büyük katkılar yapmışlardır. Bugün büyük bir iştahla yediğimiz Girit yemekleri işte o büyük mücadelenin sonucunda kaybolmamış ve Türk mutfağında eşsiz bir “ **Girit bölümü** “ açmıştır. Ot yemeklerini ve zeytinyağlıları eğer bugün zevkle yiyebiliyorsak bunu Girit muhacirlerine borçluyuz.

Zor şartlarda yaşamak ve kültürlerini korumak adına alınan tedbirlerden biri de **mezarlıklarda ayrı bölümlerde gömülmek** ve bazı özel işaret ve simgeleri mezar taşlarına hakk ettirmektir. Cami hazirelerinde ve büyük mezarlıklarda rast gele defin yapılamadığını biz Osmanlı kayıtlarından bilmekteyiz. Bazı cami hazireleri ve tekke mezarlıklarında bu durum çok açıktır. Örneğin **Yeniçerilerin** toplu olarak defnedildiği özel mezarlıklar vardır. Yeniçeriler sadece kendi mezarlıklarında medfundur ve her yeniçeri bölüğünün ayrı yerleri olduğu gibi bölük işaretlerini taşıyan remizleri mezar taşlarına işlenir. **İstanbul, Edirne, Bursa, Selanik**, vb. büyük şehirlerde “ **Yeniçeri mezarlıkları** “ vardı bir zamanlar. Bir diğer örnek ; **Bektaşilerin** eğer o yörede bir tekkesi var ise o tekkenin bahçesine defnedilir, yoksa ana mezarlığın bir bölümündeki özel bir yere gömülür ve adına “ **Bektaşî Sofası** “ adı verilirdi. İlçemizde araştırmalarımıza göre bir Bektaşî tekkesi ve buna bağlı adına “ **Cevraki** “ denen iki oluklu mahallesinin üst tarafında bir mezarlık vardır. Kuşadası'nda iskan edilen muhacirlerde bu yolu benimsemiş, ölenler mezarlıkların bir bölümüne defnedilmiş, mezar taşlarına özel simgeler hakk ettirmişler ve böylece hem yüzyıllardır devam eden bir geleneği yaşatmışlar, hem de geride bırakılanların mezarları ve taşları kaybolmamıştır. İlçemizin üçte dördü bir zamanlar mezarlıklarla kaplı idi ve bu mezarlıklarda “ **sofalar**” var idi.

Kuşadası Adalızade Mezarlığında özel sofalar bulamadık çünkü üzerinde araştırmalar yaptığımız Osmanlı mezar taşlarının belki **sadece 20-30** kadarı buraya ait mezar taşlarıdır. Buradaki taşların çoğu devşirme yani ortadan kaldırılan eski mezarlıklardan toplanan, kireç ocaklarında eritilmekten kurtulan ve yol-kanal-tretuvar malzemesi olmaksızın **Adalızade’ de dikili taş olmayı yeğlerim** diyenlerden oluşmaktadır. Adalızade Osmanlı Mezar taşları buraya çeşitli tarihlerde getirilmiş ve ana yolun iki tarafına ve Adalızade türbesi etrafına gelişigüzel dikilmişlerdir. Adalızade mezarlığındaki taşların bazılarının **muhacir** taşları olduğunu iddia ediyoruz çünkü taşların alt kısımlarında henüz çözülemeyen bazı gizemli remizler vardır. İstanbul başta olmak üzere ülkemizin değişik mezarlıklarında “.....sofası “ adı verilen özel bölümler bulduk ve taşların üzerinde özel işaretler gördük. **İstanbul Karaca Ahmet** mezarlığının bir bölümünde “ **Giritliler Sofası** “ adı verilen bir bölümdeki taşlardaki remizler bizim mezarlığımızdaki bazı taşlarla aynı özelliklere sahiptir. Bilhassa kadın hotoz şahidelerinde bu açıklıkla görülmektedir. Elimizdeki bazı buluntuları sizlerle paylaşıyoruz ve dergimizin bu sayfasında yer almaktadır. Şu an için elimizde sadece bunlar var nedeni ise sadece çok az bir bölüm mezar taşlarını okumamız ve Adalızade mezarlığında tam anlamı ile bir envanter , kazı, restorasyon ve dokümantasyon çalışmasının yapılmamasındandır. Geçen hafta yapılan “ **Girit Sempozyumu**” na katıldık ve Osmanlı mezar taşları sunumunu izledik ancak o taşlarda bir rumuz veya işaret göremedik. Kısacası araştırmalar ve incelemelerimiz devam edecek ve bulduğumuz bulguları Kuşadası kamuoyu ile paylaşacağız. Adalızade mezarlığındaki Osmanlı mezar taşları büyük çoğunluğu toprak altında olan **aysbergin** çok küçük bir parçasıdır.

MAHMUT ÖKÇESİZ

Kuşadası Kültürel ve Tarihi Mirası
Koruma Derneği Başkanı